

**IMOM AL-BUXORIYNING “AL-JOME AS-SAHIH” ASARI
ASOSIDA HADISLARNING PSIXOLOGIK TASNIFI**

Muhitdinova Parvina Tohirovna,

O‘ZMU (faoliyat turlari bo‘yicha)

1-bosqich magistranti

Aliyeva Mohinur G‘ani qizi

O‘ZMU (faoliyat turlari bo‘yicha)

1-bosqich magistranti

*Ilm o‘rganish niyatida yo‘lga chiqqan kimsaning
qadamini Alloh taolo engil qiladi.*

Hadis

KIRISH

Bugungi kunda, ko‘hna tariximiz, milliy qadriyatlarimiz, madaniy merosimizga e‘tibor kuchayib, ulug‘ ajdodlarimiz – o‘lmas asarlar yaratib ketgan buyuk allomalarning hayoti va ijodini puxta o‘rganish hamda ulardan keng xalq ommasini bahramad qilish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi.

Ana shunday zotlardan biri Abu Abdulla Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim al-Mug‘iyra al-Buxoriy al-Ju‘fiy (Imom Ismoil al-Buxoriy) islom olamida payg‘ambar hadislarini to‘plagan eng mashhur shaxs bo‘lib, uning yozgan asarlari, Qur‘onga bitgan sharhlari ta‘lim va tarbiya jarayonida tengsiz ahamiyatga egadir. Uning bizgacha bir necha hadislarini yetib kelgan. Bugungi kunda Imom al-Buxoriy merosini o‘rganish va targ‘ib qilishda jamiyatimizda keng e‘tibor qaratilgan. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev o‘zining oliy majlisga murojaatnomasida shunday dedi: “Islom dining asl insonparvarlik mohiyatini chuqur ochib beradigan, barcha odamlarni ezgulik, mehr-oqibat va hamjihatlik yo‘liga birlashishga da‘vat etadigan teran ma‘noli fikr va g‘oyalar”¹ bevosita islom dinimiz va psixologik g‘oyalar bilan bog‘liq. Hadislar

insonga uning dunyoqarashiga ham jismoniy ham ruhiy jihatdan ta'sir qilishi va uning ko'zlangan maqsadga qarab takomillashtirishning aniq tizimi ishlab chiqilgan bo'lib maskur asarni o'rganish hamda barkamol avlodni tarbiyalab yetishtirishda uning yo'llaridan va ko'rsatmalaridan foydalanish davrimizning muhim vazifalaridan bo'lib hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Barkamol insonni tarbiyalab o'stirish masalasi hozirgi davrning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Buni hal etishda psixologlar, pedagoglar, sotsiologlar, faylasuflar o'z qarashlarini fikr va mulohazalarni bildirganlar. Islom dini ta'limoti asoslarini yorituvchi Qur'oni Karimdan keyingi asosiy manba hadis kitoblarining asosiy mazmunida ham inson shaxsi va uning kamoloti turadi. Barkamol insonni tarbiyalash jarayonida hozirgi va o'tmish tajribalarini o'rganib ularni umumlashtirgan holda amaliyotga tadbiq etilsa bu o'zining ijobiy natijasini beradi. “Hadis” (arab. «xabar», «yangilik») yoki “Sunna” so'zlari bir ma'noni anglatib, Rasulullohning hayoti va faoliyati hamda diniy va axloqiy ko'rsatmalari haqidagi rivoyatlardan iborat. Keyingi yillarda Muhammad Alayhissalomning hayoti, faoliyati hamda uning diniy-axloqiy ko'rsatmalarini o'z ichiga olgan hadislar, Imom Ismoil al-Buxoriyning “Al-jome' as-sahih” (“Ishonarli to'plam”), “Al-adab al-mufrad” (“Adab durdonalari”), asarlari nashr etildi.

Islom ta'limoti g'oyalariga ko'ra har bir musulmon eng avvalo iymonli bo'lishi kerak. Qur'oni Karimda ta'kidlanganidek, Islom dini ta'limotining yaratilishidan muddao, murod kishilarda iymon, e'tiqodni shakllantirishdir. Hadislarda iymonning mukammal va mustahkam bo'lishi quyidagi uch shartga qat'iy amal qilinishiga bog'liqligi ko'rsatilgan:

- to'g'ri e'tiqodli bo'lmoq;
- kishilar bilan yaxshi munosabatda bo'lmoq;
- kishi o'z ustida ishlamoq va o'zini ibodat va itoatga chaqirmoq¹

Hadislarni chuqur o‘rganish va uni amaliyotga tadbiq e‘tish orqali inson ma‘naviyatining shunday kengliklariga va chuqurliklariga yetib boradiki, bu yerdan turib unga ta‘sir ko‘rsatish, unga ta‘lim-tarbiya berish juda oson bo‘ladi. Hadislarning badiiy-adabiy, tarixiy va pedagogik jihatdan o‘rganilgan bo‘lsa ham uning psixologik jihatlariga e‘tibor berilmagan. Holbuki inson ruhiyati uning dunyoqarashi, taffakkuri va boshqa xarakter-xususiyatlarini o‘rganish ularning mohiyatini tushunish va ularga ta‘sir ko‘rsatish uchun hadislar psixologiya fani bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lib hisoblanadi.

Hadislar psixologik jihatdan tahlil qilinarkan ekan “ruh”, “nafs”, “jon” singari atamalarga nisbatan qarashlarning bu atamalarga berilgan ta‘riflarga e‘tibor bersa ularning mohiyatini yaxshiroq tushunish imkoniyatiga ega bo‘lish mumkin. “Psixologiy, -atamasini birinchi marta Aristotel “ruh”, “jon” degan g‘oyani ilgari suradi, yani g‘ayb olamidan kelib inson vujudiga kiradigan bir borliq va inson o‘lganda ham o‘lmaydigan bir substansiya”² deb ta‘riflangan. [11]

Avvalambor Qur‘oni Karimga murojaat qilamiz. Qur‘on Karimning Hijr surasi, 28-29-oyatlarda “Ey Muhammad! Eslang, Rabbingiz farishtalarga: “Men asli qora balchiqdan qurutilgan loydan inson yaratuvchiman. Bas uni tiklab, ichiga O‘z ruhimdan kiritganimda, sizlar unga sajda qilgan holingizda yiqilingiz!”- dedi”

Ma‘lumki psixika inson ruhiyatining xususiyati hisoblanadi. Ruh esa ilohiy ibtidoaga ega. Biz yuqorida bildirilgan fikrlardan shuni xulosa qilishimiz munkinki, ruhning ta‘riflari turlicha bo‘lsada biroq ularning barchasida mushtaraklik borligi sezilib turibti. “Musulmon shaxsining ideal obrazida Alloh insonda “tana”, “aql”, “jon” va ruhning garmonik muvozanatini ta‘minlaganini ko‘rish mumkin. Shaxs strukturasi esa “tana- ot”, “ruh-chavandoz”³ timsolida talqin qilinadi. Ot bo‘lmasa, chavandoz manziliga yetib borolmaydi, ruh bo‘lmasa ot manzilini bilmaydi”³ [146] Ruh tushunchasiga psixologik jihatdan yondashilganda turli savollar paydo bo‘lishi mumkin. Avvalom bor, Qur‘oni Karimga murojat qilamiz. Qur‘oni Karimning Isro (17) surasi 85-oyatida ruh to‘g‘risida shunday deyiladi. „(Ey Muhammad), sizdan ruh-jon haqida so‘raydilar. Ayting: “Ruh yolg‘iz parvardigorim

biladigan ishlardir sizlarga juda oz bilim berilgandir”. Shu oyatga amal qilgan holda biz uni o‘rganishga chuqur kirishib ketmasligimiz zarurligi haqida shariat ko‘rsatma beradi hamda uni chuqur o‘rganishga ruxsat bermaydi.” [42]

Shuning uchun balki insonning tana tuzulishi uning organ va a‘zolarining joylashishi xususiyatlari haqida biz qisman ma‘lumotga ega bo‘lsakda inson ruhi haqida shariat ahlining qarshiligi sababli juda oz ma‘lumotga egamiz. Abu Homid al-G‘azzoliyning ruh va uning manzili haqida bildirgan fikrlarida ruh bilan badanning boshqa-boshqa narsa ekanligi haqida aytilgan. Badan muddat vaqt o‘tishi bilan tanazzulga yuz tuta boradi. Ruh esa aksincha vaqt o‘tgani sari takomillashib rivojlanadi. Ruh badan yordamida harakatlanadi, o‘zgaradi, rivojlanadi. Shuning uchun islomda badaniy amallar muhim rol o‘ynaydi. Jaloliddin Rumiya esa tanani (danak po‘chog‘i) va ruhni (danak mag‘zi)ga o‘xshatgan. Do‘choqsiz mag‘z yasholmaganidek, mag‘zsiz po‘choqning ham qadri bo‘lmaydi. Bu ikkisi o‘zaro bog‘liqlikda harakat qilganida kamolotga erishishi mumkin.

Maqolani Kanadaning eng taniqli professori Keys Murning quyidagi fikrlari bilan yakunlasak. “Bilimimiz ortib ilmiy-texnik taraqqiyot rivojlanib borgan sari oyat va hadislarni yanada chuqurroq o‘rganish va ularni zamirida ilmiy ma‘lumotlarni anglab yetishimizni sezib turibman. Ishonamanki, din va ilm o‘rtasida yillar davomida vujudga kelgan to‘siq Qur‘on va hadislardagi haqiqatlar tufayli baham topadi” [122]

XULOSA

Din bilan inson psixologiyasi o‘rtasidagi bog‘liqlik azaldan mavjud bo‘lib hatto bu bog‘liqlikning ayrim jihatlari to‘g‘risidagi tadqiqotlar ham o‘tkazilgan. Ammo din bilan inson psixologiyasi o‘rtasidagi aloqadorlikni amaliyotga tadbiq qilish amalda bo‘lmagan. Islom dini va psixologiya o‘rtasidagi aloqadorlikni o‘rganib ularni amaliyotga tadbiq etilsa ijobiy natija beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. ¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyayevning Oliy majlisga murojatnomasi.
2. Xo‘jageldi Alimov.Din psixologiyasi.- “Qaqnus media”.Toshkent-2019.B-11
3. Xo‘jageldi Alimov.Din psixologiyasi.- “Qaqnus media”.Toshkent-2019.B-146
- 4 Xo‘jageldi Alimov.Din psixologiyasi.- “Qaqnus media”.Toshkent-2019.B-42